

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО СВІДОМОЇ ОСОБИСТОСТІ

Горобець І. А. Психологічні особливості формування екологічно свідомої особистості. В даній статті проаналізовані психологічні особливості; охарактеризовано екологічно свідому особистість; обґрунтована екологічна діяльність, яка є інтегративним поняттям для позначення різних видів діяльності які тим або іншим способом спрямовані на забезпечення оптимального стану системи «суспільство-природа».

Ключові слова: психологічні особливості, екологічно свідомою особистість, екологічна діяльність.

Горобець І. А. Психологические особенности формирования экологически сознательной личности. В статье проанализированы психологические особенности; охарактеризовано экологически сознательную личность; обусловленная экологическая деятельность, которая есть интегративным понятием для обозначения разных видов деятельности, которые тем или иным способом спровоцированы на обеспечение оптимального состояния «общество-природа».

Ключевые слова: психологические особенности, экологически сознательная личность, экологическая деятельность.

Актуальність проблеми. Розгляд екологічно свідомої особистості, її змісту і особливо процесів, що відбуваються в ньому, і їх динаміки приводять нас до необхідності пошуку залежності цих процесів свідомості від особистості його носія. Поняття особистості, як відомо, є одним з основних понять психології, і його визначення не може претендувати на повну закінченість, воно завжди буде

пов'язано з підходом до цього поняття з позицій особи, що дає визначення.

Ось кілька визначень особистості:

Особистість – цілісна, людина в єдності його індивідуальних здібностей і виконуваних ним соціальних функцій.

Особистість – характер, темперамент, здатність, сукупність переважаючих почуттів і мотивів дії, особливості перебігу психічних процесів.

Особистість – це суб'єкт свідомої діяльності в моті-ваціонній сфері з його потребами, інтересами і спрямованістю.

Особистість – це динамічна організація в особистість тих психофізіологічних систем, які визначають його характерну поведінку і образ думок.

Як впливає з наведених визначень, одні автори виходять з поняття особистості як сплаву різних властивостей, які реалізуються через поведінку, а інші – розглядають особистість як сукупність таких властивостей. Цікавий підхід до поняття особистісних властивостей з психофізіологічних позицій В.Д. Небиліцин, який вважав, що особистісні властивості визначають індивідуальні межі інтенсивностей біологічних процесів, в рамках яких ще можливо пристосування і адекватне здійснення психічних функцій. Спроби визначити особистість через якісь властивості або процеси робилися вже давно. Так, ряд психологів вважають, що суттєвою характеристикою особистості є самосвідомість і самооцінка, які виражаються в установках, поведінці і

відношенні до інших. Починаючи з З. Фрейда, автори деяких теорій пов'язують поняття особистості з особливостями відношення до конфлікту і способам його дозволу, при цьому вирішальним є конфлікт несвідомого і свідомого. Т. Міллон висловлює думку, що особистість визначає стиль захисту від стану тривоги і т. п. Можна навести й інші визначення особистості, але в кожному з них присутня одне – особистість формують особливості психічних процесів, які визначають її відмінності від інших людей. Нам представляється, що це визначення не зовсім правильне, воно швидше характеризує індивідуальність. Так, якщо дві людини відрізняються один від одного, припустимо, тільки часом сенсомоторної реакції або різним рівнем тривожності, то це ще не означає, що перед нами дві особистості. Те, що приймають за властивості особистості, насправді лише прояв особистості в її взаєминах із зовнішнім світом, тому, ймовірно, ближче до істини стоять ті дослідники, які розцінюють особистість як щось цілісне, як сплав психічних процесів, як інтервальну характеристику психіки. Постараємося підійти до розуміння особистості в її відносинах до екологічного свідомості через особливості формування особистості. Особистість не є міцною, застиглою, раз і назавжди даною характеристикою, в її формуванні лежать три основні групи факторів: вроджені, генетично закріплені, приносять в особистість елементи генетичної пам'яті; визначаються індивідуальним досвідом; відображають суспільно-історичний досвід поколінь, тобто навчання і виховання. Розглядаючи роль спадкових факторів у формуванні особистості, ми не будемо торкатися проблем, тісно пов'язаних з властивостями нервових і психічних процесів, зазначимо лише на характерну для особистості особливість: успадковані ознаки, властивості не є точним відтворенням генетичної матриці, особистість формують ті випадкові процеси, які, не порушуючи загальної генетичної структури, обумовлюють не виходять за певні межі відхилення успадкованого ознаки або їх сукупності. Взагалі слід сказати, що роль випадковості в функціонуванні дуже складних нелінійних систем, якою є психіка, лише тільки зараз починає досліджуватися методами синергетики.

При розгляді структури суспільної свідомості поряд з її традиційними формами (релігійною, моральною, естетичною, філософською, правовою, політичною та науковою) виділяють також і таку її сучасну форму, як екологічна свідомість. Кожна з форм суспільної свідомості має специфічні способи та предмети відображення і особливий вид знань.

Феномен екологічного знання виникає як результат все наростаючої потреби суспільства доцільно змінювати природне середовище з метою збереження та розвитку органічної єдності між суспільством та природою. Головною специфікою екологічних знань є їх нормативний характер, оскільки в рамках екологічної свідомості відбувається не лише відображення взаємовідносин суспільства та оточуючого природного середовища, але й формуються певні норми раціонального природокористування при збереженні основних функціональних характеристик біосфери.

Екологічні знання формуються переважно в дослідницькому полі соціальної екології. Вони, за самою своєю суттю, істотно впливають на світогляд людей, оскільки передбачають пізнання процесів природи в їх цілісності, а соціальна екологія робить предметом свого вивчення взаємозв'язок суспільства та природи як частин єдиного цілого. Суттєвою рисою екологічних знань є те, що вони відображають не лише існуюче, а й показують необхідне, тобто спрямовані в майбутнє, даючи певну орієнтацію діям людей у використанні ресурсів природи для розвитку суспільства. Таким чином вони сприяють формуванню прогностичного аспекту екологічної свідомості, що є надзвичайно важливим в сучасних умовах.

Метою статті є психологічні особливості формування екологічно свідомої особистості.

Завдання статті:

- 1) проаналізувати психологічні особливості;
- 2) охарактеризувати екологічно свідому особистість;
- 3) обґрунтувати екологічну діяльність, яка є інтегративним поняттям для позначення різних видів діяльності які тим або іншим способом спрямовані на забезпечення оптимального стану системи «суспільство-природа».

Екологічне знання втілюється в особливий вид людської діяльності, що раніше проявлялась лише епізодично - екологічну діяльність, тобто в такий вид діяльності людини, коли в процесі формування її мети враховуються не лише безпосередні інтереси людини, а й відбувається їх узгодження з загальними вимогами підтримки основ стабільного біологічного існування виду *homo sapiens*. Екологічну діяльність можна охарактеризувати як інтегративне поняття для позначення різних видів діяльності які тим або іншим способом спрямовані на забезпечення оптимального стану системи «суспільство-природа».

Досить часто екологічну свідомість визначають як відображення соціальних, природних та специфічних соціально-екологічних законів функціонування системи «суспільство-природа», що виступають об'єктом відображення цієї форми суспільної свідомості[1, с.187].

На нашу думку, предметом відображення екологічної свідомості в сучасну епоху виступають відносини та зв'язки між природним середовищем та суспільством як підсистем єдиного цілісного об'єкту, що реалізуються в комплексі суспільних відносин, пов'язаних з виконанням діяльності по оптимізації системи «суспільство-природа».

Іноді, акцентуючи увагу на причині виникнення цього феномену, екологічну свідомість визначають як усвідомлення людиною, суспільством екологічної ситуації, що складається, свого нерозривного зв'язку з природою, вміння та звичку діяти по відношенню до природи так, щоб не порушувати зв'язків та колообігів природного середовища, сприяти його покращанню для життя нинішнього та майбутнього поколінь.

Російський теоретик соціальної екології Е.В.Прусов зазначає, що екологічна свідомість - це сукупність поглядів, теорій та емоцій, що

відображають проблеми співвідношення суспільства та природи в плані оптимального їх вирішення відповідно до конкретних потреб суспільства та природних можливостей. При цьому головним у даному визначенні є означення головного завдання екологічної свідомості.

У загальному вигляді екологічна свідомість є відтворенням людьми екологічних умов життя та відносин між людьми в процесі регулювання системи «суспільство-природа» у вигляді екологічних теорій, ідей, уявлень, спільних для певних груп, що відображають їх ставлення до природи в дану історичну епоху, беручи до уваги екологічно свідому особистість студента. Відтворення прямої дії суспільства на природу здійснюється в тій чи іншій мірі всіма формами, всією системою суспільної свідомості, тоді як предметом екологічної свідомості є комплекс прямих та зворотних зв'язків у системі «суспільство-природа».

Екологічна свідомість як специфічна, самостійна форма суспільної свідомості виникає лише в ХХ ст. нашої ери як наслідок відображення загрози глобальної екологічної катастрофи та наростання кризових явищ у взаємовідносинах суспільства та природи в цілому. Вона формується на основі пізнання як тих законів, що забезпечують цілісність природного середовища, так і тих, що повинні обумовлювати людську діяльність з метою збереження і покращання придатного для людського існування стану природи. В той же час можна говорити про існування елементів екологічної свідомості і на більш ранніх етапах існування людського суспільства. З одного боку, екологічна свідомість зароджується в результаті усвідомлення екологічно відшліфованих відносин рослин і тварин з абіотичним та біотичним середовищем, біотичних колообігів речовини та енергії, а з іншого боку, вона відображає гостру екологічну ситуацію, що виникла в результаті господарської діяльності людини[3, с.18].

Становлення екологічної свідомості в сучасну епоху, на думку багатьох учених, йде за чотирма основними напрямками:

- науковим, що виражається в прагненні реалізувати на практиці наявні теоретичні і практичні знання про існуючі у природному світі зв'язки, про те, як можна уникнути їх порушення в ході виробничої діяльності людини;
- економічним - виражається в усвідомленні економічної не вигідності виробничої діяльності, що руйнує оточуюче людину природне середовище;
- культурним - проявляється в прагненні зберегти природне середовище як елемент культурного середовища;
- політичним - знаходить вияв у прагненні людей створювати умови існування, відповідні гідності людини.

Як наголошував український дослідник Б.В.Плясковський, в основі сучасної екологічної свідомості лежать дві діаметрально протилежні філософсько-методологічні концепції.

Перша - природа за своїм станом недосконала. Тому слід розробляти особливе екологічне виробництво, яке б поліпшувало й удосконалювало природу з точки зору створення відповідних умов для нормального проживання

людини. Проте не варто забувати, що й саме середовище проживання теж має діалектичний характер, бо складається з природного і штучного, причому друге через прискорений розвиток НТР повинно з перспективою поглинути перше, незважаючи на його привабливість.

Ця концепція викликає серйозні заперечення, позаяк немає достатніх доказів того, що під час свого здійснення вона приведе до бажаного результату, а не навпаки. Існує реальна загроза: рівновага між природними і штучними умовами життя може перейти в нестабільність, а то й у незворотність процесів, що прискорить настання екологічної катастрофи.

Друга концепція - більш перспективна, більш гуманна - не перебудувати, а зберігати, підтримувати середовище перебування, що існує. Для цього необхідно використовувати нові науково-технологічні досягнення НТР, але пріоритет повинен надаватися ресурсозаощаджувальним та безвідхідним технологіям[4, с.209].

Ця концепція привабливіша для сучасного стану екологічної свідомості, хоча теж має складні внутрішні проблеми. Вона, наприклад, не дає чіткої програми, якою мірою слід змінювати природне середовище, а якою - штучно створене, тобто техносферу.

На сучасному етапі розвитку соціоприродних відносин відбуваються функціональні та структурні зміни суспільної свідомості, в яких відбивається глобально-екологічна ситуація, що склалася. З одного боку, відбувається екологізація суспільної свідомості, виникає і розвивається її новий стан, який виражається в масовому розповсюдженні та зростанні суспільної значимості соціально-екологічної проблематики в свідомості суб'єктів екологічної діяльності. З іншого ж боку, формується екологічна свідомість як нова, відносно самостійна форма суспільної свідомості, для якої характерним є синтезований спосіб відображення та комплексний характер регулювання взаємовідносин у системі «суспільство-природа» [2, с.58].

Роль досвіду, набутого у процесі безпосередніх контактів із зовнішнім світом, є надзвичайно важливою, насамперед тому, що саме досвід формує усвідомлення «Я» в його протиставленні до «Не я», тобто найбільш головна ознака особистості. Представлення про «Я», накладаючись на успадковані ознаки психічних процесів, закладає базу для реалізації особистості в його активних і пасивних контактах з зовнішнім світом. Виховання і навчання обумовлюють корекцію форми проявів реалізації особистості.

Ймовірно, саме генетичні фактори лежать в основі того внутрішнього прояви особистості, яке відбивається у свідомості як єдність, правильніше, співпричетність людини до природи. Така єдність реалізації особистості, єдність зовнішнього і внутрішнього, який був характерний для античності, в якійсь мірі збереглося в екологічній свідомості і до сьогодення. М. Бахтін писав: «Грек саме не знав нашого поділу на зовнішнє і внутрішнє (німе і незримо). Наше "Внутрішнє", для грека, в образі людини розташовувалося в одному ряду з нашим "зовнішнім", тобто, було також мабуть і чутно і існувало зовні для інших, так само як і для себе ». Продовжуючи цю думку, можна

припустити, що особистість – це і є єдність зовнішнього і внутрішнього, відкрите для інших у діях, вчинках, словах, особистість – це унікальний варіант історичного розвитку людини, унікальний, тобто неповторний. Особистість видима і чутна, вона розкривається через особливості своїх вчинків, дій, переконань і почуттів, які, як ми говорили, не зовсім вірно називаються властивостями особистості. Особистість реалізується через різні психічні процеси і властивості. Зміна зв'язків і відносин між цими властивостями і процесами характеризує динаміку особистості. Зв'язки формують систему. Основні положення теорії систем для психології були розроблені С.Л.Рубінштейном (1946), Б.Г. Ананьєва (1969), А.Н. Леонтьєвим (1975), В.П.Зінченко (1980), і Б.Ф.Ломовим (1975, 1989).

Психологічні особливості формування екологічно свідомої особистості свідчать перебігу психічних процесів, об'єднаних в систему, через які можливий підхід до розкриття особистості, розглядається зараз через системне поняття індивідуального стилю, який, відповідно до теорії Б.М.Теплова (1985) і В.Д.Небиліцина (1966), визначається як інтегральний показник системи прийомів і способів діяльності. Відволікаючись небагато, скажімо, що розкриття психіки, в тому числі й особистості, через діяльність є безсумнівною заслугою вітчизняної психології, в першу чергу С.Л.Рубінштейна, Б.Г.Ананьєва, А.Н.Леонтьєва, В.П.Зінченко. Грунтуючись на цій концепції, Е.А.Клімов, багато років присвятив вивченню цієї проблеми, визначив індивідуальний стиль як «індивідуально своєрідну систему психологічних засобів, до яких свідомо чи стихійно вдається людина з метою найкращого зрівноважування своєї (типологічно обгрунтованої) індивідуальності з предметними зовнішніми умовами діяльності». Було доведено вплив особистості на вибір і реалізацію тієї чи іншої стратегії (Nahrer, 1982), В.І.Моро-Санова (1989) зробили спробу пов'язати стиль діяльності з особливостями особистості. Виходячи з положення, що екологічно свідома особистість розкривається через індивідуальний стиль діяльності, можна підійти до розшифровки особистості на базі аналізу дій і вчинків, а також з'ясування аксіоматики базових положень, з яких виходить особистість, здійснюючи діяльність. Така спроба була зроблена на основі виявлення особливостей особистості через її спрямованість. Як відомо, можна, використовуючи критерії спрямованості особистості переважно на себе, всередину або зовні, розташувати її на полярній шкалою «інтроверсія-екстраверсія». Є ряд розроблених тестів, що дозволяють виявити ступінь екстравертированості або інтровертированості особистості. Було показано, що ці відмінності визначають рівень експресивності та емоційності, а також характер соціальної активності. При дослідженні екстравертів та інтровертів ми не змогли знайти будь-яких особливостей, пов'язаних з утриманням екологічної свідомості. Не підтвердилось і припущення, що здавалося природним, про велику вираженості інертності, ригідності цієї свідомості у інтровертів. Мабуть, єдине, що було виявлено, це деяка тенденція до більшої оцінки значущості екологічних подій у екстравертів. Це зайвий раз підтверджує наше

припущення, що особистість не зміст, а спосіб мислення, його стиль. Зміст і спрямованість свідомості, у тому числі і екологічного, формується в міру того, як надходить інформація, заломлюючись через особливості особистості, утворює особистісний уявлення про ситуацію, оцінку її значущості, її особистісний сенс, який можна трактувати як місце ситуації, об'єкта в психологічному полі, згідно думки К. Левіна, або їх місце на шкалі цінностей. Особистісний сенс слід відрізняти від життєвого поняття сенсу як міри вигоди, придатності якогось явища, об'єкта, процесу для задоволення перш всього матеріальних потреб людини. Особистісний сенс визначається внеском пізнаного в гармонію внутрішнього світу людини. Екстраверсія і інтроверсія – це, мабуть, вроджені характеристики особистості, що відображають її глобальну, загальну спрямованість, але свідомість може використовувати для реалізації особистості така властивість, як установка особистості, яка грає в активаційних процесах участі не меншу роль, ніж увага, і відображає очікування особистості в її зв'язках із зовнішнім світом. Установка особистості на визнання значущості екологічних відносин і їх динаміки робить екологічна свідомість більш ємним і більш активним. Б.Ф. Ломов, прекрасно розуміючи цілісність особистості, запропонував використовувати термін «особистісні чинники» як штучно виділені грані особистості і відніс ці фактори до трьох загальних психологічних категорій - регулятивним, когнітивним і комунікативним. А.А. Алдашева, аналізуючи особливості особистісної адаптації, також прийшла до висновку про три типи особистісного поведінки – емоційному, когнітивному і комунікативному.

Одним з таких важливих регулятивних факторів є так званий локус-контроль, концепція якого розроблена Дж. Роттером. Він вважав, що локус-контроль – це властивість людини ефективно контролювати виниклу ситуацію або володіти нею. Всіх людей можна розташувати в континуумі між двома крайніми точками – зовнішнім і внутрішнім локус-контролем. Під зовнішнім контролем мається на увазі сприйняття позитивних чи негативних подій або об'єктів, яка не пов'язує їх з особистою поведінкою, тобто дана подія розцінюється як незалежне від особистості, що виник і протікає поза його участю або початкового поштовху, воно не підконтрольно особистості і фатально (людина не може зупинити процес, змінити його хід чи запобігти його появи). Внутрішній контроль характеризує сприйняття зовнішніх подій як пов'язаних з впливом людини, що залежать від його дій і повністю підконтрольних людині. Люди з перевагою внутрішнього контролю більшою мірою використовують когнітивні процеси для аналізу ситуації, отримання повної інформації про події подію і його динаміці, розробки методів і способів впливу на поточні події або попередження появи небажаних життєвих ситуацій. Вони схильні до розробки програм і планів поведінки. Саме до них можна віднести положення У. Джемса (W. James, 1911), що «свідомість створює реальність навколишнього світу шляхом селективного відбору з квітучої, дзижчить плутанини зовнішніх стимулів тих з них, які для свідомості корисні з практичної точки зору або підсилюють його волевиявлення»[5, с.387]. Люди з

високим внутрішнім локус-контролем схильні до домінантності як формі групового спілкування, високому рівню стійкості та оптимізму. При зовнішньому контролі в основному переважає пасивно-поведінкова форма відповіді на ті чи інші події в зовнішньому середовищі, тобто відмова від усякого протидії, від агресивно-активної поведінки проти загрози, домінує тенденція відходу від конфлікту, примирення з несприятливим фактором чи подією. При переважанні внутрішнього контролю поведінковий акт включає активне протидія небажаної події і підтримку, посилення позитивного. Відбувається включення когнітивних процесів, спрямованих на пошук і формування ефективних програм поведінки в інтересах особистості і активаційних процесів, визначальних рішучість і наполегливість у здійсненні рішень.

Однією з важливих особливостей особистості з високим внутрішнім локус-контролем є постійне почуття причетності до зовнішніх подій і процесів. У екологічній свідомості таких людей домінує почуття господаря, але в рефлексивних іграх вони ставляться до природи з повагою, як до гідного противника. Розглядаючи різноманітні аспекти екологічного руху на його сучасному етапі, можна бачити, що відмінності в типі локус-контролю відображаються в екологічній свідомості в різних позиціях по відношенню до спрямованості і активності цього руху. Так, при зовнішньому контролі відзначається тенденція до позиції ретрїзма, (повернення до старинного шляхом зупинки всякого науково-технічного прогресу). При переважанні внутрішнього контролю велику роль грає тенденція пошуку субоптимальних, компромісних рішень. Разом з тим переважання зовнішнього контролю сприяє залученню цих людей у екологічний рух при достатній активності оточення. Особи з високим внутрішнім контролем залучаються важче, але, вступивши в рух, вони зберігають йому вірність, незважаючи ні на які обставини. З локус-контролем в деякій мірі пов'язаний і такий особистісний фактор, як самооцінка, яка визначає вибір власних дій людини у вирішенні тієї чи іншої проблеми, а також ряд параметрів цих дій. Треба сказати, що зовнішній або внутрішній локус-контроль не обов'язково повинен бути пов'язаний з усіма проявами відносин між особистістю і явищами зовнішнього світу. Так, є люди, у яких виражений внутрішній локус-контроль в комунікативній сфері спілкування з іншими людьми поєднується з настільки ж вираженим зовнішнім локус-контролем у взаєминах з природою. Зовнішній локус-контроль у відносинах з людьми часто співіснує з внутрішнім по відношенню до техніки. Рівень самооцінки – це не самопочуття людини, яке визначається особливостями його функціонального стану, це уявлення людини про своє місце в структурі світу і суспільних відносин, оцінка своєї можливості керувати структурами або елементами структури, ступінь відповідальності за динаміку середовища, яку людина покладає на себе. Ми ще повернемося до проблеми самооцінки, коли будемо розглядати проблему рефлексії.

Серед ряду узагальнених характеристик особистості М.Фрїдманом і Р.Розенманом в 1974 р. був запропонований показник ТАВР (Type a Behavior

Pattern). Людина типу А описується як постійно поспішає, нетерплячий, агресивний і нездатний до релаксації. Люди типу А мають тенденцію працювати швидко, підтримувати в колективі високий темп роботи, характеризуються вимогливістю до себе і підлеглих, домінують в міжособистісних ситуаціях. Вони мають тенденцію поєднувати одночасно різні види діяльності, менш схильні до компромісних рішень і кілька перебільшують значимість ситуації, до якої мають відношення. Важко сказати, чи є показник ТАВР характеристикою особистості або просто описує один з видів холеричного темпераменту. Ми згадали про нього лише тому, що такі люди зазвичай складають ядро, найбільш активну частину ентузіастів екологічного руху, але рідко стають лідерами цього руху як політичної партії. Дуже велику роль у формуванні особистості відіграють такі фактори, як стійкість і тривожність. Про тривожність ми вже неодноразово говорили, розглядаючи проблеми напруженості і конфлікту, тут додамо тільки, що високий рівень тривожності дуже часто є вирішальним у формуванні особистості і в її проявах. Під стійкістю розуміється здатність до збереження вихідного стану, позиції, думки при впливі на людину різного роду збурюючих факторів, починаючи від фізичних, предметних і закінчуючи інформаційними. Значимість цього фактора визначається тим, що екологічно свідомою особистістю не є однорідним, воно, як і свідомість взагалі, суцільно складається з протиріч, пов'язаних з протиріччями потреб, як духовних, так і матеріальних, протиріччями між «Я» і «Нея», протиріччями установок, оцінок і протиріччями, що надходить. Тому вироблені в результаті виховання, навчання, особистого досвіду переконання, що формують зміст екологічно свідомої особистості, постійно перебувають у стані нестійкої рівноваги.

Список використаних джерел

1. Механізми забезпечення розвитку України: гуманітарний та економічний аспекти: [монографія] / колектив авторів за ред. д-ра екон. наук Н.С. Різник, канд. екон. наук А.Т. Московчук. – Луцьк: СПД Гадак Жанна Володимирівна, 2013. – 722 с.
2. Москалець В.П. Психологія особистості: [навч.посібн.] / В.П. Москалець. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 262 с.
3. Роджерс К. Становление личности. Взгляд на психотерапию / Карл Роджерс. – М.: Изд-во « Эксмо-Пресс», 2001. – 416 с.
4. Юнг К. О становлении личности / К.Г. Юнг // Структура психики и процесс индивидуализации. – М.: Наука, 1996. – С.207-219. (Памятники психологической мысли).
5. Ярошевский М.Г. История психологии. От античности до середины XX века / М.Г. Ярошевский. – М.: Академия, 1996. – 416 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Mehanizmi zabezpechennja rozvitku Ukraїni: gumanitarnij ta ekonomichnij aspekti: [monografija] / kolektiv avtriv za red. d-ra ekon. nauk N.S. Riznik, kand. ekon. nauk A.T. Moskovchuk. – Luc'k: SPD Gadjak Zhanna Volodimirivna, 2013. – 722 s.
2. Moskalec' V.P. Psihologija osobistosti: [navch.posibn.] / V.P. Moskalec'. – K. : «Centr uchbovoi literaturi», 2013. – 262 s.
3. Rodzhers K. Stanovlenie lichnosti. Vzgljad na psihoterapiju / Karl Rodzhers. – M.: Izd-vo « Jeksmo-Press», 2001. – 416 s.
4. Jung K. O stanovlenii lichnosti / K.G. Jung // Struktura psihiki i process individualizacii. – M.: Nauka, 1996. – S.207-219. (Pamjatniki psihologicheskoi mysli).

5. Jaroshevskij M.G. Istorija psihologii. Ot antichnosti do serediny HH veka / M.G. Jaroshevskij. – M.: Akademija, 1996. – 416 s.

Gorobec I.A. Psychological features of formation of environmentally conscious personality.

In this article the psychological properties were analyzed; the ecologically conscious personality was characterized; the ecological activity which was an integrative concept for the showing different kinds of activity which as that as other way were aimed on the ensuring of optimum state of system «society-nature» was proved.

Keywords: the psychological properties, the ecologically conscious personality, ecological activity

УДК: 159.954:82-053.67

Кривопишина О.А.

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ
ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ**

Кривопишина О.А. Психологічний аналіз розвитку структурних компонентів обдарованої особистості студентів. У статті подано результати психологічного аналізу розвитку структурних компонентів обдарованої особистості студентів. З метою визначення рівня розвитку емпатичних здібностей, вербальної та невербальної креативності проведено психодіагностичне дослідження обдарованих студентів. За результатами констатувального дослідження виявлено: високий рівень розвитку спеціальних здібностей передбачає достатньо високий рівень розвитку вербальної та невербальної креативності; кількісні дані рівня розвитку загальної емпатії та її складових у респондентів з високим рівнем якості творчого продукту перебувають на рівні високих значень, що вказує на високий рівень розвитку емпатичних здібностей. На основі проведеного констатувального дослідження доведено наявність взаємозалежності між рівнем розвитку літературних та художніх здібностей та рівнем розвитку основних структурних компонентів обдарованої особистості: емпатії та творчого дивергентного мислення.

Ключові слова: творчість, емпатія, вербальна та невербальна креативність, спеціальні здібності, обдарована особистість, дивергентне мислення.

Кривопишина Е.А. Психологический анализ развития структурных компонентов одаренной личности студентов. В статье представлены результаты психологического анализа развития структурных компонентов одаренной личности студентов. С целью определения уровня развития способностей к эмпатии, вербальной и невербальной креативности проведено психодиагностическое исследование одаренных студентов. За результатами констатирующего исследования выявлено: высокий уровень развития специальных способностей предполагает достаточно высокий уровень развития вербальной и невербальной креативности; полученные количественные данные уровня развития общей эмпатии и ее составляющих у респондентов с высоким уровнем качества творческого продукта находятся на уровне высоких значений, что указывает на высокий уровень развития эмпатических способностей. На основе проведенного констатирующего исследования доказано наличие взаимосвязи между уровнем развития литературных и художественных способностей и уровнем развития основных структурных компонентов одаренной личности: эмпатии и творческого дивергентного мышления.